

УДК 378

Ю.В. Маслов,

викладач;

І.В. Баженова,

викладач,

(Барановицький державний університет, Білорусь)

ЗМІСТ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ НА ЕТАПІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ: ДО ПРОБЛЕМИ ЖАНРОВОЇ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ

У статті розглядається проблема навчання іншомовного писемного мовлення у процесі професійно-педагогічної іншомовної підготовки. Пропонується співвіднести та розширити репертуар жанрів письмового тексту, які повинні створювати студенти. Виділені методично цінні жанри, що співвідносяться з рівнями навчання письмовому самовираженню – репродуктивним, евристичним і креативним.

Навчання іншомовного писемного мовлення традиційно розглядається як інтегральна частина професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземної мови. Відомо, що в ході реалізації цього виду продуктивної мовної діяльності активізується робота всіх психофізичних механізмів, розвивається мислення студентів; тренування в письмовому самовираженні на мові, що вивчається, сприяє підвищенню рівня розумової активності і, таким чином, стимулює інтелектуальний розвиток.

У сучасних умовах переходу до нової моделі освіти в цілому, а також в умовах змін в домінантному типі культури навчання іншомовного писемного мовлення (письмовому самовираженню мовою, що вивчається) стає значно більш важким завданням. Проте, воно зовсім не знімається з порядку денного. Згідно сучасних освітніх стандартів, майбутні вчителі іноземної мови повинні упевнено володіти іншомовним писемним мовленням як видом мовленнєвої діяльності. Мабуть, процес оптимізації навчання іншомовного писемного мовлення (ІПМ) може бути реалізований різними засобами.

Навчання ІПМ у мовному вузі знаходилося у сфері підвищеної уваги дослідників протягом декількох останніх десятиріч. Достатньо давно білоруськими методистами відзначений той факт, що одна з головних труднощів у навчанні ІПМ на етапі вузівської підготовки – це відсутність цілеспрямованої методики навчання, врахування специфічних завдань конкретного курсу в умовах двомовності і спадкоємності в навчанні від курсу до курсу [1: 110-111]. Через кілька десятиріч українські методисти відзначали, що ускладнення, пов'язані з письмовим самовираженням на мові, що вивчається, є одним з найсерйозніших недоліків мовної підготовки випускників: 60% з них мають утруднення в цій сфері [2: 14].

Із загальним розвитком вузівської методики викладання іноземної мови частина проблем навчання ІПМ була успішно вирішена, проте виникли нові проблеми. У 1990-х рр. розвиток методики навчання ІПМ гальмувався негативною дією таких чинників, як домінування протягом довгого часу усного мовлення, відсутність реальної ситуації безпосереднього контакту з носіями мови, міжмовна інтерференція [3: 31].

Навчання ІПМ за традицією будується на застосуванні вправ різного типу. Як і раніше, практикується написання творів на різні теми — літературні, педагогічні, суспільно-політичні, країнознавчі. Студенти мовного факультету ведуть записи під час слухання лекцій і доповідей на мові, що вивчається, пишуть реферати й анотації. Проте, аналіз сучасних освітніх стандартів і науково-методичних публікацій вказує на те, що, в цілому, жанрова різноманітність завдань, спрямованих на розвиток умінь письмового самовираження на мові, що вивчається, невелика. В основному, у практиці викладання використовуються завдання на написання текстів знайомих жанрів [4: 23-31].

Більш того, аналіз досвіду викладання показує, що навіть написання письмових робіт знайомого студентам жанру викликає ряд додаткових труднощів. Вони пов'язані з недостатньою чіткістю системи навчання ІПМ, розмитістю критеріїв оцінювання якості письмових робіт, а також малою ефективністю обраних жанрів для вирішення завдань удосконалення комунікативної компетенції майбутніх учителів.

Можна стверджувати, що проблема розробки ефективної системи навчання ІПМ у ході професійно-педагогічної іншомовної підготовки поки не знайшла остаточного розв'язання. Однією з істотних проблем є визначення етапів або рівнів навчання ІПМ, які співвідносяться із рівнями прояву інтелектуальної активності. Даний розподіл значною мірою умовний, але він дозволяє більш чітко співвіднести мету навчання на кожному курсі й робить роботу викладачів з навчання ІПМ більш цілеспрямованою і системною.

У найзагальнішому вигляді виділяють репродуктивний, евристичний і креативний рівні інтелектуальної активності [5: 45]. Репродуктивний етап охоплює широку сферу розумових дій. Його

нижня межа характеризується пасивністю, а верхня – інтересом до діяльності, сумлінністю і навіть напруженістю; проте при цьому відсутні узагальнення, що виходять за рамки засвоєного способу дії. Евристичний етап характеризується прагненням удосконалити діяльність і ввести нові способи рішення. Креативний етап характеризується ініціативою в постановці завдань, прагненням до з'ясування причинних зв'язків, теоретичними узагальненнями. При цьому передбачається повноцінна реалізація таких якостей мислення, як дивергентність, швидкість, гнучкість і оригінальність, фантастичність, критичність, рефлексія [5: 45].

Для того, щоб реалізувати завдання навчання на креативному рівні, необхідна наявність певних умов. На думку В.Н. Дружніна, це є, у першу чергу, відсутність жорсткої регламентації активності, а також наявність зразку творчої поведінки, створення можливостей для наслідування, соціальне підкріплення творчої поведінки [6: 219-220]. Очевидно, що в системі інішомовної підготовки у вузі забезпечити виконання умов, перерахованих вище, зовсім не легко. Відомо, що поведінка, тим більше мовна в письмовій формі, фіксує такі форми самовираження психіки, які менш жорстко пов'язані з інтелектом, проте більшою мірою залежать від емоційного стану або від системи ціннісних орієнтацій особи [7: 317]. Отже, акцент на когнітивні аспекти оволодіння ІПМ недостатній. Необхідно сформулювати в майбутнього вчителя іноземної мови мотивацію до письмового самовираження.

Стосовно навчання ІПМ, можна говорити про те, що на репродуктивному рівні можуть формуватися й удосконалюватися основні автоматизми в області графічного, орфографічного письма і пунктуації, структурного оформлення писемного мовлення на іноземній мові. Від студента очікуються уміння описувати явища, пояснювати і обґрунтовувати точку зору, а також доводити, формулювати визначення. Відповідним чином повинні бути підібрані й завдання з навчання ІПМ. На евристичному рівні може здійснюватися завершення роботи з оволодіння основами письмового самовираження. При цьому студент практикує такі розумові дії, як аналіз, синтез, порівняння, аргументування, узагальнення, систематизація, асоціювання й абстрагування. Даний етап вимагає постановки завдань більш високого рівня. На креативному рівні необхідно надавати можливості для більш повної реалізації умінь у ході реального письмового самовираження на іноземній мові, що вивчається.

На наш погляд, для системної реалізації завдань навчання ІПМ необхідно на кожному з рівнів уточнити цільову установку і обмежити її, мотивуючи студентів до створення текстів певного жанру. Для цього репертуар жанрів повинен бути істотно розширений.

Мета даної статті – зробити спробу систематизувати жанри письмового тексту стосовно трьох вказаних вище рівнів навчання ІПМ. Додатковою метою виступає аналіз досвіду навчання ІПМ (англійська мова) в умовах молодого регіонального вузу. Даний досвід в значній мірі відображає найтипівіші труднощі, з якими стикаються викладачі, що організують процес навчання інішомовному письмовому самовираженню.

Резонно припустити, що згідно принципу автентичності в навчанні ІПМ (англійська мова) доцільно використовувати в якості завдань жанри, що існують у практиці письмового спілкування носіїв мови. Ми провели аналіз тлумачних словників, який дозволив виділити 51 термін, що визначає специфічний жанр "авторського письмового тексту". Кожен з них може розглядатися як потенційний кінцевий продукт на певному етапі навчання ІПМ (див. нижче).

<i>Abridgement</i>	<i>Conspectus</i>	<i>Epitome</i>	<i>Narration</i>	<i>Remark</i>	<i>Summary</i>
<i>Abstract</i>	<i>Contraction</i>	<i>Essay</i>	<i>Note</i>	<i>Rendition</i>	<i>Survey</i>
<i>Account</i>	<i>Cor</i>	<i>Exposition</i>	<i>Outline</i>	<i>Report</i>	<i>Syllabus</i>
<i>Annotation</i>	<i>Criticism</i>	<i>Extract</i>	<i>Paper</i>	<i>Resume</i>	<i>Synopsis</i>
<i>Article</i>	<i>Critique</i>	<i>Gist</i>	<i>Piece</i>	<i>Review</i>	<i>Theme</i>
<i>Commentary</i>	<i>Description</i>	<i>Gloss</i>	<i>Pith</i>	<i>Revision</i>	<i>Treatise</i>
<i>Compendium</i>	<i>Digest</i>	<i>Letter</i>	<i>Point</i>	<i>Substance</i>	
<i>Composition</i>	<i>Dissertation</i>	<i>Memo</i>	<i>Precis</i>	<i>Statement</i>	
<i>Condensation</i>	<i>Epistle</i>	<i>Minute</i>	<i>Record</i>	<i>Study</i>	

Розмаїття специфічних жанрів відкриває широкі можливості для організації навчання ІПМ на початку творчого підходу. Впровадження нових жанрів може означати, що рівень автентичності процесу навчання буде значно вищим. Наприклад, відомо, що такі терміни, як *abridgement*, *conspectus*, *epitome*, *precis*, *syllabus* звичайно перекладаються на російську мову однаково – "конспект". Проте, всі ці слова позначають різні види конспективних записів. Порівняймо:

- *abridgement* – a shortened form, condensed version, especially a book or long article;
- *conspectus* – a short summary or outline a subject, resume, digest;
- *epitome* – a condensed account, summary. It contains most important points a literary work;
- *precis* – a concise or abridged statement, abstract, summary;
- *syllabus* – a brief statement main point, as a speech, a book or a course study.

Тим часом, у російській мові немає термінології, що більш точно визначає подібні жанри письмового тексту.

Можна погодитися із тим, що різноманітність жанрів викликає утруднення. Навряд чи реалістично чекати, що всі перераховані жанри можуть бути з однаковим успіхом використані в навчанні ПІМ. Тому виникає власне методична проблема доцільного відбору текстів того чи іншого жанру як зразку кінцевого продукту навчання ПІМ. По критерію завершеності і цілісності письмового твору можна виділити методично цінні жанри письмового тексту. Створення таких текстів можливе в ході аудиторної роботи. На нашу думку, до методично цінних жанрів письмового тексту можна віднести наступні (див. нижче).

<i>Abridgement</i>	<i>Gist</i>
<i>Abstract</i>	<i>Gloss</i>
<i>Annotation</i>	<i>Letter</i>
<i>Article</i>	<i>Memo</i>
<i>Commentary</i>	<i>Narration</i>
<i>Composition</i>	<i>Note</i>
<i>Critique</i>	<i>Precis</i>
<i>Description</i>	<i>Rendition</i>
<i>Digest</i>	<i>Report</i>
<i>Epistle</i>	<i>Resume</i>
<i>Essay</i>	<i>Review</i>
<i>Exposition</i>	<i>Summary</i>

Виділені нами жанри письмового тексту характеризуються різним ступенем творчої переробки фактичного матеріалу. Мабуть, стосовно завдань навчання ПІМ на кожному з рівнів можна умовно розділити їх на три групи.

Репродуктивний рівень	description exposition gloss narration precis rendition report resume
Евристичний рівень	abridgement abstract annotation commentary critique digest gist letter review summary
Креативний рівень	article composition epistle essay memo note

Досвід точкового впровадження текстів різного жанру в процес професійно-педагогічної іншомовної підготовки на факультеті іноземних мов молодого регіонального вузу (1999 – 2003 рр.) показав, що студенти не в змозі вирішити комунікативну задачу без спеціальної підготовки. Як один з основних вибраних жанр есе.

У 1999 – 2000 рр. в ході викладання дисципліни "Література Великобританії і США" студентам пропонувалося написати есе на кожен з вивчених тим з метою загальної оцінки готовності до виконання письмових робіт на креативному рівні. При цьому ніяких спеціальних рекомендацій з написання не давалося. У результаті отримано 111 письмових творів, які проаналізовані на предмет відповідності своєму жанровому визначенню. З отриманих у ході навчання 111 есе тільки 54 тексти передували заголовком, що складає трохи менше половини робіт. Більш того, 17 з 54 заголовків носили репродуктивний характер.

Змістовний аналіз текстів есе показав, що в роботах домінують оцінні кліше типу I think (використано 21 разів), to my mind (9), it seems to me (8), тобто найпоширеніші і по суті близькі до нейтральних. У більшості випадків оцінні думки розташовуються на початку фрази, що відображає автоматизм у використовуванні подібних думок в усній формі мови. Проте в письмовому самовираженні такі думки повинні використовуватися з більшою мірою різноманітності.

Ці та інші спостереження дозволили нам виробити певні рекомендації з навчання письмовому самовираженню у формі есе. На наступному етапі навчання ми ввели ряд обмежувальних параметрів, таких як: регламентація об'єму; обов'язкова переробка першого варіанту в цілях його поліпшення; фрагментарне коментування викладачем; використання узагальнених тим есе; взаємне рецензування робіт студентами.

У 2000-2001 рр. було проведено навчання з метою виявлення ступеня розвитку здібності до допрацювання письмового твору. Протягом навчального року в ході викладання дисципліни "Література Великобританії і США" студентам було запропоновано 12 тем есе з англійської і американської літератури. У ході роботи отримано 178 перших варіантів письмових творів і 178 допрацьованих варіантів есе. Серед наших завдань аналіз стратегій, обраних студентами мовного факультету при допрацюванні власних письмових творів. Формальним стимулом до

переробки того або іншого фрагменту тексту виступала наявність граматичної, лексичної, синтаксичної або смислової помилки. Тип помилки не диференціювався.

У результаті виявлено п'ять основних стратегій допрацювання: 1) ігнорування вказівки викладача на помилку в письмовому тексті; 2) невірне виправлення вказаної помилки; 3) навмисне опущення словосполучення (пропозиції) в переробленому варіанті; 4) вірне виправлення вказаної помилки; 5) "творча переробка" фрагмента, що містить помилку (на рівні пропозиції). У процентному співвідношенні отримана наступна картина. У 6% випадків студенти ігнорували вказівки викладача на помилку в письмовому тексті; в 5% – виправили помилки невірно; в 14% випадків проведено навмисне опущення словосполучення (пропозиції) в переробленому варіанті; в 49% випадків вказана помилка виправлена правильно; в 26% випадків мала місце "творча переробка" фрагмента, що містить помилку.

У найзагальнішому вигляді результати аналізу продуктів ІПМ (у жанрі есе) дозволили зробити висновок про те, що навчання ІПМ необхідно вести з використанням більшої різноманітності жанрів письмових текстів, оскільки у студентів часто відсутнє ясне уявлення про відмінності між ними. Каталог жанрів письмових творів, запропонований авторами, є спробою розширення можливостей навчання письмовому самовираженню. У перспективі можна чекати, що в навчальних посібниках з навчання усного та писемного мовлення англійською з'явиться більша кількість завдань, спрямованих на створення текстів вказаних нами жанрів.

Досвід організації навчання ІПМ "у скрутних умовах" (недостатня навчально-методична база молодшої освітньої установи, брак кваліфікованих педагогічних кадрів у регіональному вузі) показує, що на більш високих рівнях у навчанні ІПМ необхідно використовувати обов'язкову самостійну переробку продуктів письмового самовираження. Дотримання цієї умови дозволить більш ефективно вирішувати задачу навчання ІПМ, особливо на креативному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Комков И.Ф. Методика обучения иностранным языкам / И.Ф. Комков. – М.: Высшая школа, 1977.
2. Николаева, С.Ю. Основы индивидуализации процесса обучения иностранному языку в педагогическом вузе. Автореф. дисс. ... д-ра пед. наук / С.Ю. Николаева. – М., 1988.
3. Кузьмина Л.Г. Типология социокультурных ошибок в англоязычной письменной речи русских обучаемых / Л.Г. Кузьмина, В.В. Сафонова // ИЯШ. – 1998. — № 5. – С. 12-16.
4. Силаева Т.А. Реферирование и резюмирование текста в обучении иностранному языку / Т.А. Силаева, Ю.Л. Шкляр // Заграничныя мовы ў Рэспубліцы Беларусь. – 2007. – № 4. – С. 23-31.
5. Астахова, О.М. Проявление интеллектуальных способностей / О.М. Астахова // Адукацыя і выхаванне. — 2000. – № 7. – С. 42 - 46.
6. Дружинин, В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – СПб.: ПитерКом, 1999.
7. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности / Э.Г. Юдин. – М.: Наука, 1978.

Матеріал надійшов до редакції 12.09. 2008 р.

Маслов Ю.В., Баженова И.В. Содержание обучения иноязычной письменной речи на этапе профессионализации: к проблеме жанровой систематизации заданий.

В статье рассматривается проблема обучения письменной иноязычной речи в процессе профессионально-педагогической иноязычной подготовки. Предлагается соотнести расширить репертуар жанров письменного текста, которые должны создавать студенты. Выделены методически ценные жанры, соотнесенные с уровнями обучения письменному самовыражению – репродуктивным, эвристическим и креативным.

Maslov. Y.V., Bazhenova, I.V. Content Writing Course in a Foreign Language for Pre-Service Teachers: Problem Text Genres' Systematization.

Article considers the problem of teaching writing in a foreign language organized during pre-service foreign language teachers' training. Idea is to introduce a greater variety genres texts which students are encouraged to produce. More 'methodologically valuable' genres are determined and catalogued according to levels teaching written self-expression in a foreign language.